

Nove oblike nasilja v digitalni dobi

New Forms of Violence in the Digital Age

Petra Belina, univ. dipl. psihologinja

Rok Gumzej, dipl. socialni delavec

Doc. dr. Benjamin Lesjak

Fakulteta za management, Univerza na Primorskem

Izvleček

S tem ko se je velik del naše komunikacije preselil na splet, so se odprla vrata tudi novim oblikam nasilja. Za različne vrste nasilja, ki se dogaja v digitalnem svetu, danes uporabljamo izraz spletno nasilje (angl. cyberbullying). Spletno nasilje je široko in zahtevno področje, ki s tehnološkim razvojem in dostopnostjo pridobiva vedno nove oblike in razsežnosti. Najbolj ogrožena populacija so mladostniki, predvsem dekleta. V članku predstavljamo značilnosti spletnega nasilja, razliko med tradicionalnim in spletnim nasiljem, različne oblike spletnega nasilja, njene posledice in razširjenost. V zadnjem delu so priporočila, kako ravnati ob prepoznanem spletnem nasilju.

Ključne besede:

spletno nasilje, oblike, posledice, preventiva, obravnava, šola

Abstract

The moving of a large part of our communication online opened the door to new forms of violence. The term used to describe different forms of violence happening in the digital world is *cyberbullying*. Cyberbullying is a broad and challenging area that continues to evolve with new technological advancements and accessibility, finding new forms in dimensions. The group most exposed to cyberbullying are young people, primarily girls. The article introduces the characteristics of cyberbullying, the difference between traditional and online violence, various forms of online violence, its consequences and extent. It concludes by giving recommendations on how to act when online violence is discovered.

Keywords:

online violence, forms, consequences, prevention, treatment, school

Razlike med tradicionalnim in spletnim nasiljem

Spletno nasilje je vsakršna komunikacija prek digitalnih naprav (računalnik, pametni telefon, tablica), pri kateri storilec nadleguje drugo osebo, ji škodi, se norčuje iz nje ali pridobiva njene osebne podatke in jih izrablja za grožnje. To lahko poteka na socialnih omrežjih, s SMS sporočili, prek socialnih aplikacij, na forumih, v videoigrah ali v obliki pošiljanja neprimernih vsebin. Najpogostejše se pojavlja pri mladostnikih, še posebno ogrožena so dekleta, ki v večji meri uporabljajo socialna omrežja za prikrite oblike nasilja, kot so ignoriranje, izločanje, opravljanje, izsiljevanje, žaljenje, posmehovanje ali maščevanje (Haidt 2019). Dečki naj bi več težav imeli s pornografskimi vsebinami in prekomernim igranjem videoiger, kar pa ne pomeni, da se prej naštete oblike ne pojavljajo tudi pri njih. Študija iz leta 2019 (Patchin 2019) je pokazala, da je 38,7 odstotka deklet in 34,1 odstotka fantov že bilo žrtev spletnega nasilja.

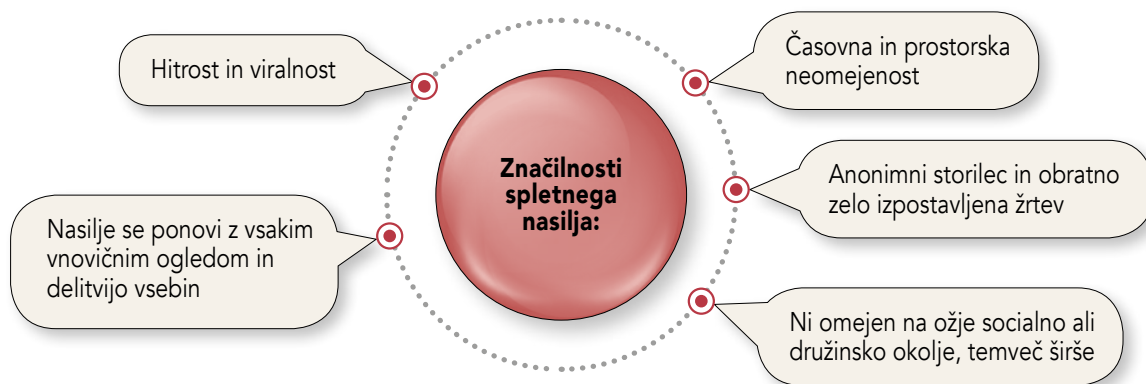
Ko pomislimo na medvrstniško nasilje na spletu, se nam lahko zazdi, da gre za pojav, ki nam je že poznan. Pa vendar se tovrstno nasilje pomembno razlikuje od tradicionalnega. Spletno nasilje ni omejeno na ožje socialno ali družinsko okolje, temveč širše. Poleg tega lahko obe obliki prehajata druga v drugo. Večji del spletnega nasilja se na primer zgodi zunaj šolskega okolja (Smith, Mahdavi, Fisher, Russell in Tippett 2008), a se potem pogosto nadaljuje v tradicionalnih oblikah tudi znotraj šole. Spletno nasilje ima kar nekaj lastnosti, ki storilcu olajšajo izvajanje nasilja in povečajo neprijetne posledice pri žrtvah. Ena od njih je zagotovo anonimnost. Internet storilcu omogoči dodatno raven zaščite pred posledicami, saj je storilca težko izslediti in ni takoj jasno vidno, kdo stoji za neprimernimi dejanji. Ker se tovrstno nasilje izvaja prek medija, se izgubi tudi takojšnji odziv žrtve, s katero se storilcu na nobeni točki ni treba soočiti. Pri tem se zmožnost empatije zmanjša, saj je žrtev ravno tako »skrita« za zaslonom. Študije kažejo, da so mladostniki, ki izvajajo spletno nasilje, manj empatični (Steffgen, König, Pfetsch in Melzer 2011). Nevednost in preizpraševanje o tem, kdo izvaja nasilje, v žrtvah vzbuja še dodaten občutek nemoči in tesnobe.

Vse, kar storilec potrebuje, je dostop do interneta. Za žrtve spletnega nasilja to pomeni neprekinjeno grožnjo. Tradicionalno nadlegovanje je omejeno na določen prostor in čas, spletno pa ne. Digitalni svet ni več ločena dimenzija, ki obstaja nekje na strani, ampak je postal realni del mladostnikovega vsakdana (korealnost), ki je neprekinjeno obiskan in prisoten. Zaradi časovne in prostorske neomejenosti lahko storilec žrtev potencialno nadleguje neprekinjeno od trenutka, ko se ta zbudi, do trenutka, ko gre spat. Žrtve spletnega nasilja se posledično težko umaknejo. Neomejenost prostora in časa storilcu omogoča tudi targetiranje, to je ciljno načrtno iskanje in kontaktiranje specifičnih otrok in mladostnikov z drugega konca sveta.

Večji del spletnega nasilja se na primer zgodi zunaj šolskega okolja, a se potem pogosto nadaljuje v tradicionalnih oblikah tudi znotraj šole.

Naslednja značilnost spletnega nasilja je predvsem hitrost deljenja vsebin. Kadar je neka spletna vsebina v zelo kratkem času deljena med veliko število ljudi, postane ta vsebina viralna. Ko gre za oblike spletnega nasilja, lahko viralnost tovrstnih vsebin hitro uide izpod nadzora. Tradicionalno nasilje se pogosto namreč izvaja pred manjšo skupino oseb, medtem ko se spletno lahko dogaja pred številnimi gledalci. Objavljena vsebina ni vidna samo osebam, ki jo komentirajo ali pod njo dodajo svoj odziv, temveč tudi vsem drugim, ki vsebino spremljajo pasivno. Sošolec pokaže sošolcu, ta pošlje vsebino naprej, naslednji jo objavi na internetu, in v zelo kratkem času se nadlegovanje ne dogaja le na posameznem izoliranem dogodku, temveč širše. Pri širjenju vsebin sodelujejo tudi gledalci, ki pri prvotnem nadlegovanju niso bili prisotni, so pa vsebino pogledali ali celo delili dalje. Tudi ti nosijo določeno stopnjo odgovornosti. Hitrost širjenja močno zaplete tudi poskuse razreševanja teh situacij, saj tako rekoč ne moremo zagotoviti, da bo sporna vsebina izbrisana. V primerih, ko gre za

izsiljevanje z neprimernimi fotografijami, žrtvam ne moremo zagotoviti, da so bile res odstranjene vse kopije njihovih neprimernih slik. To za njih pomeni, da morajo to sprejeti in živeti v strahu, da se posnetek ali fotografija kadar koli vrne. V primeru, da se vsebina po daljšem obdobju res ponovno pojavi, lahko to ogrozi socialne odnose in službene možnosti ter okrepi občutke nemoči in tesnobe. Za spletno nasilje je značilno tudi, da se z vsakim ogledom, odzivom ali deljenjem vsebine nadlegovanje spet ponovi. Žrtev, ki prejme žaljiv komentar, ga ne prejme samo prvič, ampak ga prejme vsakič znova, ko nekdo ta komentar podpre, všečka, deli dalje ali mu celo kaj doda.

Najpogostejše oblike spletnega nasilja

Hiter razvoj informacijskih in komunikacijskih tehnologij odpira vedno nove načine interakcije, ki pa s seboj prinesejo tudi nove oblike spletnega nasilja. Študija iz leta 2019 (Patchin) pravi, da je dobra tretjina mladostnikov med 12. in 17. letom starosti že bilo žrtev nadlegovanja na spletu. Veliki del spletnega nasilja poteka v obliki žaljivih komentarjev in sporočil. Ti zajemajo kar 24,9 odstotka primerov. Tik za njimi se z 22,2 odstotka primerov znajde širjenje neresničnih govoric (Patchin 2019). Tovrstne neresnice in žaljivi komentarji se pogosto širijo prek sovražnih skupin, v katerih več posameznikov skupaj načrtno nadleguje določene skupine ali posameznike. Druge oblike spletnega nasilja, ki se pojavljajo pri mladih, so sekstanje (angl. Sexting), kraja identitete, zloraba zasebnosti, e-blatenje in izključevanje iz skupin. Pogosto se nasilje na spletu izvaja kot kombinacija več različnih oblik spletnega nasilja hkrati ali pa prehaja v druge tradicionalne oblike.

Sekstanje Sexting in sextortion

Pošiljanje slik, posnetkov ali sporočil s spolno vsebino je za mladostnike lahko oblika raziskovanja spolne identitete, nov način spogledovanja ali zabava, in redko pomislijo na to, da to početje lahko s sabo prinaša potencialne negativne posledice. Mladi se premalo zavedajo, da s tem ko enkrat vsebino pošljejo drugi osebi ali jo objavijo na internetu, izgubijo nadzor in sled nad tem, kaj vse se bo dogajalo z njo. Druga oseba lahko takoj ali čez daljše časovno obdobje vsebino kopira, pošlje naprej ali pa žrtev izsiljuje z njo. Pri tem pride do pojava »sextortion«, pri katerem nas z objavo naših slik/posnetkov/sporočil izsiljujejo v zameno za denar ali dodatno gradivo. Večinoma so žrtve ženske (83 %); velik del te oblike spletnega nasilja se izvaja med osebami, ki se osebno poznajo (60 %) (Hinduja 2016). Sextortion je namreč pogosto način maščevanja med bivšimi partnerji, pri čemer pride do izsiljevanja s pomočjo intimnih slik, ki jih je žrtev v času zveze posredovala storilcu.

Grooming

Čeprav pri groomingu ne govorimo o medvrstniškem nasilju, je prav, da ga vsaj omenimo. Gre za obliko nadlegovanja, pri kateri oseba (angl. groomer) vzpostavi stik s posameznikom pod pretvezo, da želi biti njegov prijatelj, z namenom kasnejše spolne zlorabe. Gre za čustveno izsiljevanje in manipuliranje s slabimi nameni. Žrtev je lahko odrasla oseba; če pa so žrtve otroci ali mladostniki, mlajši od 15 let, je taka oblika nadlegovanja kazniva.

Zloraba zasebnosti

Medvrstniško nasilje na spletu se pogosto izvaja v obliki fotografiranja ali snemanja drugih oseb brez njihovega dovoljenja. Pri dejanjih ne gre le za vrsto nasilja, temveč tudi za jasno določeno kaznivo dejanje, ki posega v posameznikovo zasebnost. Zaradi lahkotne uporabe fotoaparátov in aplikacij, ki spodbujajo uporabo kamere na mobilnem telefonu, se mladi pogosto ne zavedajo posledic, ki jih lahko prinese objavljjanje ter širjenje fotografij in posnetkov brez dovoljenja. V učilnicah je pogost tudi pojav skrivnega slikanja sošolcev in profesorjev. Objava teh fotografij in posnetkov brez soglasja slikane osebe je po 138. členu KZ-1 kaznivo dejanje (Kazenski zakonik [KZ-1-NPB4] 2012).

Kraja identitete

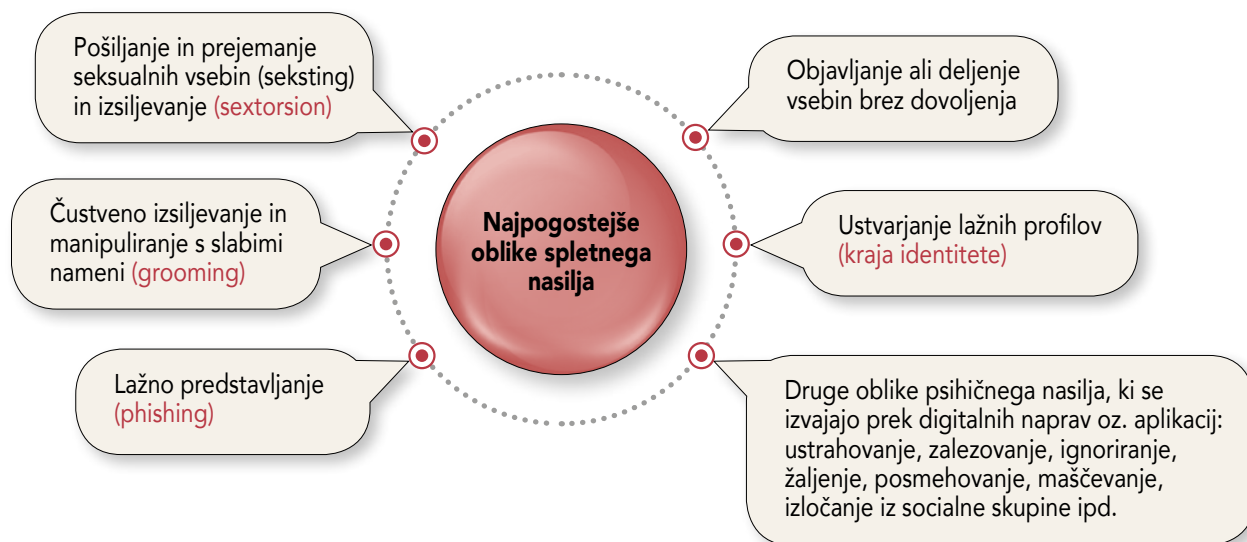
Kraja identitete pri mladostnikih pogosto poteka v obliki lažnih profilov. Na socialnih omrežjih lahko storilec ustvari profil z imenom in sliko svoje žrtve in se prek profila iz osebe javno norčuje. Če se storilec izdaja za drugo osebo, lahko žrtev pripravi tudi do tega, da mu izda zaupne podatke, dodeli mu dostop do svojih zavarovanih socialnih profilov ali celo do svojega denarja. Pri mladostnikih je to pogosto v obliki kraje profilov na socialnih omrežjih ali kraje različnih igralških računov. V videoigrah imajo igralci svoje igralške račune, na katerih imajo zabeležene določene dosežke, odklenjene določene plačljive dodatke ali na njih naložen denar. Če storilec uspešno vdre v račun, lahko posledično lastnika računa finančno oškoduje ali mu prek dostopa do njegova socialnega omrežja ukrade osebne podatke, s katerimi ga lahko kasneje izsiljuje. Ta oblika spletnega nasilja predstavlja desetino vsega spletnega nasilja na internetu (Patchin 2019).

E-blatenje

E-blatenje (angl. doxing) opisuje pridobivanje osebnih podatkov, pri čemer je namen škodovati žrtvi. Storilec z vdori ali lažnim predstavljanjem (angl. phishing) pridobi o žrtvi informacije, ki jih potem deli na družbenih omrežjih ali pošilja osebam, ki so žrtvi blizu.

Izključevanje iz skupin

Na spletu se oblikujejo tudi različne skupine, ki jih lahko povezuje njihov interes, hobi ali neko okolje v šolskem ali obšolskem prostoru. Kadar skupina namensko izloči posameznika iz tovrstne skupine, mu onemogoči komunikacijo v sporočilih ali prepreči vstop, mu s tem onemogoči tudi dostop do informacij in obveščanja, ki ga ta skupina ponuja (Odklikni! Ustavimo spletno nasilje nad ženskami in dekleti 2019). Tovrstna izključitev je pri mladih še posebno pogosta v raznih razrednih skupinah in pogovorih.

Primeri spletnega medvrstniškega nasilja

Za boljšo predstavbo opisujemo nekaj primerov medvrstniškega spletnega nasilja, ki smo jih v preteklem šolskem letu obravnavali v centru prekomerne uporabe interneta Logout.

Jure, 12 let

Jure se je udeležil tabora, kjer je skupaj s sošolci in prijatelji preživel par dni na Kolpi. Na taboru ga je med tuširanjem posnel sošolec s telefonom. Na posnetku sta se jasno videla Juretov obraz in njegovo golo telo. Jure za posnetek ni vedel. Mesec dni kasneje se je vrnil v šolo in v razredu sta ga pričakala smeh in zbadanje. Sošolec je posnetek namreč pokazal nekaterim drugim sošolcem. Ti so ga nato prepričali, da je posnetek objavil v skupinskem pogovoru razreda. V roku enega dopoldneva si je posnetek ogledalo že več deset sošolcev in sosošolcev. Jure je bil tisti dan žrtev več žaljivk in neustreznih komentarjev na svojo podobo. Učiteljica na pojav ni bila preveč pozorna, saj jo telefoni in tehnologija ne zanimajo. Ko je Jure prišel domov in celotno zgodbo zaupal mami, je ta nemudoma poklicala šolo. Na šoli so ji zatrdili, da žal v teh primerih v situacijo ne morejo posegati, saj se ta ni zgodila na območju šole. So pa obljubili, da bodo poskrbeli, da imajo učenci v razredu konkreten pogovor o uporabi telefonov in širjenju slik. Tega pogovora šola v naslednjih dneh ni izpeljala in mama je situacijo posledično javno izpostavila na naslednjem roditeljskem sestanku. Šele po tem javnem naznanilu so v šoli organizirali srečanje vpletenih sošolcev in pogovor med starši. Čas med prvim incidentom in začetkom resnejšega reševanja situacije je bil predolg. V tem času je posnetek videla že večina šole.

Sara, 16 let

Sara se je rodila z blago govorno napako. Zaradi svoje govorne napake je bila pogosto tarča posmeha in nadlegovanja svojih sošolcev. Na prehodu v srednjo šolo se je to nasilje prestavilo na socialna omrežja, na katerih so sošolci v njenem imenu ustvarili enajst lažnih profilov.

Profili so imeli njene slike z neprimernimi žaljivimi imeni ali obratno neprimerne slike z njenim pravim imenom. Prek teh profilov so objavljali žaljive statuse, komentarje in pisali drugim osebam pod njenim pravim imenom. Sara se je zaradi nadlegovanja posledično zelo umaknila od družbe in razvila močno socialno anksioznost. Svojo osamljenost je poskušala ublažiti s stiki z neznanci prek spleta. Tam je spoznala tudi svojega fanta, s katerim sta izmenjala več golih fotografij. Nekaj mesecev kasneje se je njuna zveza končala. Tedaj je fant začel Saro izsiljevati. V zameno, da njenih golih fotografij ne objavi, je od nje zahteval spolne usluge. Sari se je situacija zdela neizbežna in je zahtevo večkrat uresničila. Fant njenih slik ni izbrisal.

Staša, 14 let

Staša je bila zaljubljena v sošolca, ki je hodil z drugo punco. Staša je fantu vseeno pisala in ga vprašala, ali obstaja možnost, da bi kdaj bila vseeno z njim. Fant ji je sporočil, da bo o tem razmislil, če mu pošlje sliko zgoraj brez. Staša je sliko poslala. Slika se je v roku dveh dni razširila po šoli. Za dogodek je izvedela tudi fantova punca, ki je Stašo s skupino prijateljic na območju šole fizično napadla. Šola se z začetnim širjenjem slike ni obremenjevala in pri tem navedla, da se spletno dogajanje ne tiče šolskega območja. Tudi ko je na šolskem območju prišlo do fizičnega napada, ki je začetni razlog nosil v spletnem prostoru, se je šola odmaknila od celotne situacije. Staša je naslednje dni ostajala doma, v šolo ni več hotela. Starši so edino rešitev videli v spremembi šole zunaj njihove regije. Na koncu je Staša zamenjala šolo.

Gregor, 14 let

Starša ima ločena, živi z mamo in njenim fantom, s katerim se ne razumeta. Mamin fant Gregorja velikokrat fizično kaznuje. Mama se pri tem ne vmešava. Ker Gregor v šoli nima prijateljev, je prijatelje začel iskati prek spleta. Tam se je vključil v skupnost, v kateri si posamezniki različnih starosti in spola iz Slovenije in tujine prek aplikacije Snapchat izmenjujejo gole fotografije. Svoje gole fotografije je izmenjal z več kot tristo posamezniki. Med temi posamezniki se je znašla tudi njegova sošolka, ki pa mu svojih golih fotografij ni poslala nazaj. Sedaj mu sošolka grozi, da bo objavila njegove fotografije. Ker se boji razkritja svojih spletnih aktivnosti in posledično svojih golih slik, o tem ne želi govoriti niti s starši niti s policijo. Slik ne pošilja več, ga pa zelo skrbi, kako bodo vplivale na njegovo prihodnost.

Razširjenost spletnega nasilja

Spletno nasilje zaradi svoje spreminjajoče se narave pogosto ostane neobravnano. V Ameriki je leta 2011 spletno nasilje doživela kar četrtina mladih, medtem ko je šestina priznala, da so bili tudi v vlogi storilca. Hinduja in Patchin (2010) ugotavljata, da je med enajstim in osemnajstim letom doživelo spletno nasilje 20 odstotkov mladostnikov in da je polovica njih bila tudi v vlogi storilca. To nakazuje, da mladi sami po sebi niso dovolj opremljeni, da bi ustavili nasilje, temveč se branijo in ščitijo tako, da vračajo udarce. Tako se nasilje nadaljuje in intenzivira. Kasneje takšna dejanja težko priznajo odraslim. To pa nikakor ne pomeni, da je treba otroke učiti, naj nasilje ignorirajo, temveč jih je treba opolnomočiti, kako ga lahko ustavijo (Whitson 2014). Prvo linijo obrambe lahko storijo

Raziskave
ugotavljajo, da
spol pri pogostosti
doživljanja in
izvajanja spletnega
nasilja igra
pomembno vlogo.

sami že s tem, da se umaknejo iz situacije. Če se nasilje nadaljuje, lahko blokirajo storilca in shranijo dokaze v obliki zaslonских sličic (angl. screen shots).

Na evropskih tleh so številke malo drugačne. Raziskava EU Kids Online je leta 2011 zabeležila 6 odstotkov otrok med devetim in šestnajstim letom, ki so bili žrtve spletnega nasilja, in 3 odstotke otrok, ki so izvajali spletno nasilje. Študija EU Net Children Go Mobile Report iz leta 2014 je kasneje pokazala, da je število otrok (ponovno med 9. in 16. letom), ki so žrtve spletnega nasilja, v treh letih narastlo na 12 odstotkov. Tudi zadnje študije v Ameriki kažejo, da spletno nasilje narašča, saj naj bi ga izkusilo že 37 odstotkov mladih (Patchin 2019). Raziskava EU Kids Online je objavila seznam držav, kjer je potencialno tveganje spletnega nasilja večje, in na seznamu se je znašla tudi Slovenija (Pozza, Pietro, Morel in Psaila 2016).

V povprečju so v Evropi žrtve spletnega nasilja najpogostejše mladi med trinajstim in petnajstim letom, čeprav je v tem po podatkih evropskega poročila o spletnem nadlegovanju iz leta 2016 Slovenija izjema. Pri nas je najpogostejša starost za žrtve spletnega nasilja petnajst do šestnajst let, to je v povprečju dve leti višja kot v večini drugih evropskih držav (Pozza, Pietro, Morel in Psaila 2016).

Raziskave ugotavljajo, da spol pri pogostosti doživljanja in izvajanja spletnega nasilja igra pomembno vlogo. Pogostejše so dekleta tako žrtve kot tudi storilci spletnega nasilja. Prej omenjena študija EU Net Children Go Mobile je pokazala, da je v letih 2013 in 2014 kar dvakrat več deklet doživelo spletno nasilje. Možnost večjega deleža žrtev ženskega spola je v večjem odstotku prijav, saj se dekleta pogostejše obračajo k staršem na pomoč. Pri tem izpostavimo tudi podatek, da je pri dekletih spletno nasilje bolj prisotno, medtem ko so pri dečkih bolj prisotne tradicionalne oblike nasilja. Dekleta so namreč v obdobju najstništva bolj nagnjene k uporabi čustvenih oblik nasilja, ki so z uporabo socialnih medijev in aplikacij enostavno izvedljive (Pozza, Pietro, Morel in Psaila 2016). Tako dekleta pogostejše kot dečki uporabljajo socialne medije z namenom, da poškodujejo socialno samopodobo vrstnic.

Posledice

Jonathan Haidt je ameriški socialni psiholog, ki se med drugim ukvarja tudi z vplivom socialnih medijev. Ugotavlja, da je število čustvenih motenj pri dekletih v treh letih od 2008 do 2011 naraslo s 5 na 15 odstotkov. Pri tem velja omeniti, da je bil odstotek v obdobju dvajsetih let pred 2008 precej stabilen. Pri dečkih so odstotki nekoliko nižji, čeprav je porast opazen. Obenem ugotavlja, da je v teh letih nenavadno naraslo tudi število primerov samopoškodovanja. Pri dekletih se število samopoškodb povečalo za kar 189 odstotkov. Haidt porast anksioznih motenj, depresij in samopoškodovalnega vedenja povezuje z množično uporabo socialnih omrežij. Leta 2010/11 je v Ameriki namreč število mladostnikov, ki imajo v lasti svoj pametni telefon, preseglo 50 odstotkov populacije (Haidt 2019). Z dvigom uporabe socialnih omrežij se je torej pomembno razširilo tudi medvrstniško spletno nasilje. Časovno sovpadanje porasta čustvenih motenj pri mladostnikih s hitrim vzponom socialnih omrežij je ena izmed povezav, ki jo je treba nadaljnje raziskati. Kot smo že omenili, ima medvrstniško nasilje na spletu za žrtev močne posledice, ki jih lahko razdelimo v tri kategorije.

Čustvene posledice

Žrtve spletnega nasilja poročajo o občutkih sramu, obupa, jeze in anksioznosti. Osebe, ki so žrtve spletnega nasilja, se zaradi konstantne izpostavljenosti posledično ne počutijo varno niti v družbi

niti doma. Pogosto pride do socialne izolacije. Študije kažejo tudi na povečano tveganje za razvoj depresije in težav s spanjem. Na akademskem področju žrtve dosegajo nižje dosežke. Pogosti so tudi izpisi iz šolskega okolja s popolno prekinitvijo ali pa prepisi v drugo šolsko okolje (Preventing bullying 2018). V nekaterih primerih se kot posledica spletnega nasilja razvijejo motnje hranjenja ali tendenca po samopoškodovanju. Študije kažejo na močno povezavo med spletnim nasiljem in povečanim tveganjem samomorilnosti (Alavi idr. 2017). V tujini je v zadnjih letih znanih že veliko odmevnih primerov, ko je spletno nasilje pripeljalo mladostnike do samomora (List of suicides that have been attributed to bullying 2019).

Čustvene posledice lahko nosi tudi storilec. Pogosto storilci kasneje čutijo močan občutek sramu in krivde za svoja dejanja. Enak občutek lahko doživijo opazovalci, ki v samem nasilju niso aktivno sodelovali, so pa vseeno spremljali celotno dogajanje.

Socialne posledice

Ko storilec na spletu objavi žaljiv komentar ali neprimerno sliko, s tem ne vpliva le na žrtev, ampak tudi na njegov socialni krog. Objavljanje neprimernih slik se lahko izvaja na straneh, ki podpirajo in aktivno spodbujajo tovrstno početje. V primerih golih slik lahko storilec slike naloži na pornografske strani, jih pošlje družini ali objavi na javnem mestu, kjer jih socialni krog žrtve lahko vidi. S tem ne vpliva le na čustveno stanje žrtve, ampak tudi na osebe znotraj njenega socialnega kroga. Ker tovrstna vsebina na spletu lahko ostane zelo dolgo po nadlegovanju, lahko v prihodnosti negativno vpliva tudi na žrtvino socialno življenje, možnosti za službo in na njeno dobro ime v skupnosti. Oškodovani mladostniki lahko zaradi spletnega nadlegovanja doživijo socialno izključitev iz vrstniških skupnosti. Izključitev iz spletne skupnosti lahko v osebi povzroči enake občutke kot izključitev iz skupine v nedigitalnem okolju.

Oškodovani mladostniki lahko zaradi spletnega nadlegovanja doživijo socialno izključitev iz vrstniških skupnosti. Izključitev iz spletne skupnosti lahko v osebi povzroči enake občutke kot izključitev iz skupine v nedigitalnem okolju.

Pravne posledice

V primeru spletnega nasilja lahko storilec nosi številne pravne posledice. Pri sekstingu se na primer gole fotografije ali vsebine z eksplicitno spolno vsebino z mladoletnimi osebami razume kot posnetke spolne zlorabe. To pomeni potencialno kaznivo dejanje po 176. členu Kazenskega zakonika (KZ-1), kadar je posnetek naredila, posedovala ali širila kazensko odgovorna oseba, to je oseba, starejša od 14 let. Kazniva je tako posest kot širjenje posnetkov, pri čemer je za tako kaznivo dejanje zagrožena kazen zapor do 8 let.

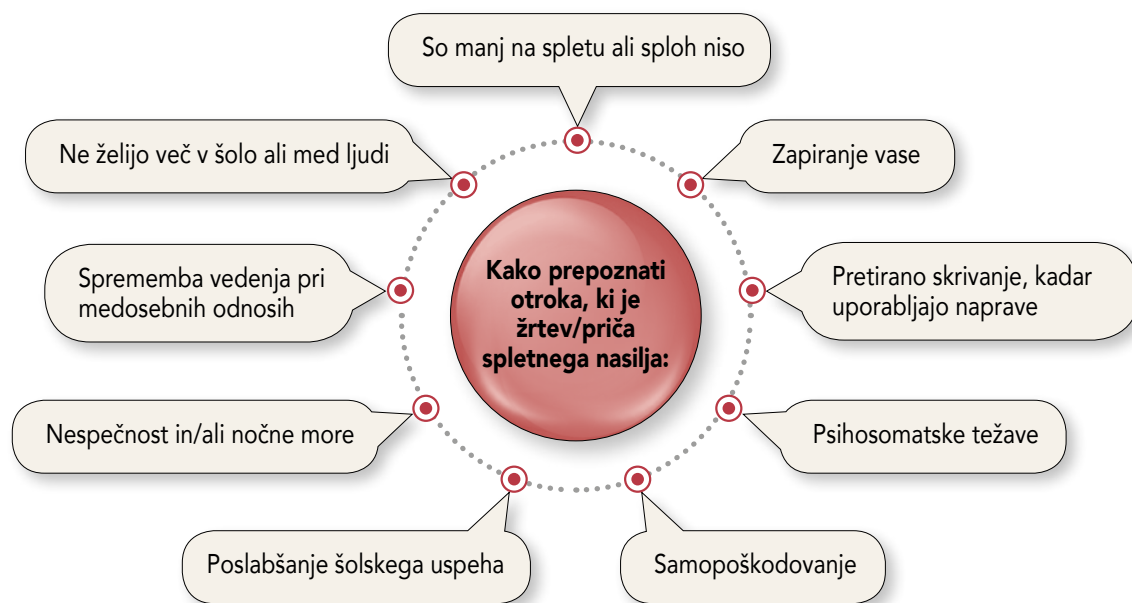
Pri objavi fotografij ali posnetkov, na katerih je posameznik jasno prepoznan in za to sliko ter objavo ni dal soglasja, lahko potencialno govorimo o kaznivem dejanju po 138. členu Kazenskega zakonika, namreč, ko nekdo neupravičeno slikovno snema ali naredi slikovni posnetek drugega ali njegovih prostorov brez njegovega soglasja. Za to kaznivo dejanje je zagrožena denarna kazen ali zapor do enega leta.

Podobno so opredeljena kazniva dejanja neupravičenega zvočnega snemanja, kazniva dejanja zoper osebne podatke, ki jih je možno zlahka storiti prek interneta. Nekoliko lažje oblike kaznivih dejanj po zagroženi kazni pa so kazniva dejanja zoper čast in dobro ime, kot so razžalitev, obrekovanje, žaljiva obdolžitev in npr. opravljanje, za katere so zagrožene kazni zapor manj kot eno leto.

Več o kazenskih posledicah opisujemo v razdelku Priporočila, v katerem navajamo, kateri zakoni nam lahko pomagajo pri soočanju s spletnim nasiljem.

Prepoznavanje žrtve in ukrepanje

Znaki spletnega nasilja so zelo podobni znakom tradicionalnega nasilja. Otrok ali mladostnik spremeni svoje vedenje. Spremenijo se spalne in prehranjevalne navade, značilna so pogosta nihanja razpoloženja in izražanje občutkov jeze, strahu ali žalosti. Kadar je spletno nasilje vezano na šolsko okolje oz. na ljudi, ki jih otrok povezuje z šolo, se pojavi močan odpor do šole. Posledično pogosto pride do izostajanja od pouka, poslabšanja učnega uspeha in zmanjševanja časa za druženje s sošolci. Pogosti znaki izostajanja so psihosomatske težave. Otrok ali mladostnik se zapre vase, postane izoliran in odsoten. Ne družijo se več z ljudmi, ki jim je prej zelo zaupal. Otroka v težavah lahko prepoznamo tudi po tem, da nenadoma preneha z uporabo naprav in ne želi govoriti o tem. To je še posebno očitno, če je prej veliko uporabljal naprave. Ravno tako je lahko znak spletnega nasilja, če otrok svojo aktivnost v zvezi z digitalnimi napravami močno skriva. To konkretno pomeni, da ima telefon skrbno na očeh, ga ne da nikomur iz rok, ga zaklepa in preverja, ali ga je zaklenil. Pokazatelj je lahko tudi reakcija na prejeto sporočilo ali notifikacijo. Če je njegov odziv ob prejemu sporočila vidno anksiozen, je to lahko znak spletnega nasilja. Večino omenjenih znakov lahko opazijo predvsem starši doma, saj je uporaba telefona v šoli pogosto nedovoljena oziroma vsaj omejena. Lahko pa pedagoški delavci ob zbiranju informacij in ustvarjanju celotne slike o nekem dogodku o tem vprašajo starše in druge sošolce.

Preventiva

Pri preprečevanju spletnega nasilja je univerzalna preventiva zelo pomembna. V raziskavi Krafte in Wanga (2009) sta raziskovalca vprašala mladostnike, stare od 11 do 18 let, kaj bi jih ustavilo pri izvajanju spletnega nasilja. Večina jih je predlagala, da bi učinkoval odvzem tehnologije, ukinitve socialnih omrežij in jasne posledice dejanj. Medtem ko je odvzem odvisen predvsem od vzgojnih smernic staršev, so jasne posledice tovrstnih dejanj lahko izvedljive tudi v šolah. Današnji otroci potrebujejo odrasle, ki si ne zatiskajo oči, temveč neposredno naslovijo nevarnosti na spletu. Prepoznavanje nasilja in ostalih tveganih vedenj je ključno, da se je otrok sploh zmožen ustrezno zaščititi in ukrepati, zato svetujemo učenje večšin varne uporabe spleta. To lahko šole storijo s

ponavljajočimi preventivnimi delavnicami in pogovori o tej temi. Veliko otrok in mladostnikov v naših svetovalnicah (Logout) poroča, da si niso niti približno predstavljali, kako bo njihovo impulzivno vedenje vplivalo na njihovo nadaljnje življenje. In v nadaljevanju poročajo, da zagotovo ne bi ukrepali, kot so, če bi to vedeli. Vsaj za nekatere to zagotovo velja. Šola lahko deluje kot varovalni dejavnik tudi s tem, da omogoči učencem čim več strukturiranih in nestrukturiranih socialnih interakcij, pri katerih otroci komunicirajo iz oči v oči, brez tehnologij. Prav tako lahko spodbuja in svetuje, da se starši doma pogovarjajo o pasteh tehnologij. Otroke te teme praviloma zanimajo. Če se o tematiki pogovarjajo večkrat, lahko z večjo verjetnostjo računajo, da bo otrok svoje morebitne slabe izkušnje delil z njimi. Mnogi mladi teh oblik nasilja niti ne dojemajo kot nasilje, zaradi česar se učinkov zavejo šele, ko je že prepozno in ko ga prepogosto izkusijo na lastni koži. Mladostnike in otroke je treba torej ustrezno informirati, med drugim tudi z zakonsko platjo spletnega nasilja.

Kaj storiti, ko pride do spletnega nasilja

Pomembno je, da ukrepamo takoj, tudi če so stvari še nejasne. Otroku ali mladostniku ponudimo varen prostor, da spregovori o nasilju, ki ga doživlja. Varen prostor pomeni predvsem prostor sprejemanja brez obsojanja. Pogovor izvedemo tudi s storilcem, če je ta učenec šole. Vsak mladostnik lahko stori napako in sprejme slabo odločitev, naša vloga je, da se o tem odkrito pogovorimo in s tem ustavimo nasilje ter zmanjšamo verjetnost ponavljanja napak. Če se izkaže, da je spletno nasilje res prisotno, je treba žrtev spodbuditi, da shrani dokaze, in se pogovoriti s starši vpletenih. Dokaze lahko učenci naredijo s preprostimi zaslonskimi slikami pogovorov, komentarjev ali slik, ki jih je posredoval storilec. Pomembno je, da žrtev storilcu ne odgovarja več in ga čim prej blokira. V primeru, da je pri nadlegovanju prišlo do kršitve prej omenjenih členov kazenskega zakonika, je treba spletno nasilje prijaviti policiji. Podrobne korake o nujnih ukrepih na šoli pri pojavi nasilja lahko preberete v priročniku Problematika spletne varnosti v šolah (Lesjak 2018).

Pomembno je, da žrtve v teh primerih ščitita pravni sistem in zakonodaja, saj so določena dejanja, ki se zgodijo na spletu, zelo natančno opredeljena kot kazniva dejanja, za katera morajo storilci ustrezno odgovarjati.

Svetujemo, da imajo šole urejene protokole in postopke razreševanja primerov spletnega nasilja. Mnogokrat se namreč zgodi, da večji del obravnave, ki sledi po prijavi, pade na žrtev. Šole pogosto delajo napako že s tem, ko se odločijo, da ne bodo naslovili in intervenirali, če do nasilja ni prihajalo v urah pouka ali v šolskem okolišu, četudi gre za relacije, ki so nastale in se vzdržujejo v šolskem prostoru. V določenih primerih je vodstvo dolžno naznaniti kaznivo dejanje, saj v nasprotnem primeru samo stori kaznivo dejanje opustitev ovadbe kaznivega dejanja ali storilca. Z neukrepanjem dajo storilcu še večjo moč in nadzor, žrtev pa je posledično še bolj nemočna. Tako starši kot drugi strokovnjaki, ki delamo z mladimi, moramo nasloviti problem spletnega nasilja in dati povratno informacijo na vedenje, pa naj gre za storilca ali žrtev. Pomembno je, da zaščitimo žrtev in podučimo vse vpletene o pravnih in drugih posledicah tovrstnega vedenja. Kot smo že omenili, otroci in mladostniki delajo napake in se ne odločajo vedno, kakor bi želeli odrasli. Naša naloga je, da jim kljub slabim odločitvam stojimo ob strani in se pogovarjamo z njimi. Če ne mi, kdo bi sicer to lahko storil?

Svetujemo, da imajo šole urejene protokole in postopke razreševanja primerov spletnega nasilja.

Znake spletnega nasilja je treba tem hitreje prepoznati in ustrezno ukrepati.

Organizacija **LOGOUT** nudi brezplačno pomoč otrokom in mladostnikom, žrtvam in pričam spletnega nasilja. Svetovalni delavci, starši in otroci lahko uporabijo brezplačno klicno številko **080 73 76** ali se s spletnim obrazcem na **www.logout.si** naročijo na posvet.

Sklep

Spletno nasilje je pogosta in razširjena oblika nasilnega vedenja med mladostniki in otroki. Zaradi spreminjajoče narave okolja, v katerem se pojavlja, se moramo s področjem spletne subkulture konstantno na novo spoznavati in prepoznavati morebitna tvegana okolja, v katerih so otroci in mladi lahko izpostavljeni spletnemu nasilju. Najpogostejše se izvaja v obliki žaljivih komentarjev, so pa prisotne tudi prej omenjene zlorabe zasebnosti, e-blatenje, sextortion in kraja identitete. Na vsakršno obliko spletnega nasilja se moramo odzvati resno. Pri tem pomagajo preventivni pristopi, ki mladim dajejo orodja in znanje, kako medmrežni prostor varno obvladovati, ter odkrit pogovor o tematikah, ki jih srečujejo mladi na spletu. V nasprotnem pride do posledic, ki so lahko celo hujše kot v primeru katere izmed klasičnih oblik nasilja, saj je umik pri spletnem nasilju otežen, slike in sporočila sledijo žrtvi povsod, stigma pa ostane tudi potem, ko povzročitelj preneha z nasiljem. Pri tem igrajo vlogo tudi šole. Pomembno je namreč, da v šoli problem naslovijo in intervenirajo, če gre za relacije, ki so nastale in se vzdržujejo v šolskem prostoru, tudi če do nasilja ni prihajalo med poukom ali v šolskem okolišu. V teh primerih mora šola imeti vzpostavljen protokol za postopke razreševanja spletnega nasilja. Znake spletnega nasilja je treba tem hitreje prepoznati in ustrezno ukrepati. Kadar je nasilje že prisotno, poiščemo pomoč organizacije, ki se ukvarja s tovrstno tematiko, ter v primeru kaznivega dejanja prijavimo spletno nasilje pristojnim organom.

Viri

- Alavi, N., Reshetukha, T., Prost, E., Antoniak, K., Patel, C., Sajid, S. in Groll, D. (2017). Relationship between Bullying and Suicidal Behaviour in Youth presenting to the Emergency Department. *Journal of the Canadian Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 26(2), 70–77.
- Haidt, J. (2019). *Joe Rogan & Jonathan Haidt - Social Media is Giving Kids Anxiety* [Video]. Pridobljeno s <https://www.youtube.com/watch?v=CI6rX96oYnY> (1. januar 2019).
- Hinduja, S., in Patchin, J. (2010). *Cyberbullying: Identification, prevention and response*. Pridobljeno s www.cyberbullying.us/cyberbullying_fact_sheet.pdf.
- Hinduja, S. (2016). *Sextortion*. Pridobljeno s <https://cyberbullying.org/sextortion>.
- Kazenski zakonik (KZ-1). Uradni list RS, št. 50/12 – uradno prečiščeno besedilo, 6/16 – popr., 54/15, 38/16 in 27/17.
- Kraft, E. M., in Wang, J. (2009). Effectiveness of cyberbullying prevention strategies: A study on students perspectives. *International Journal of Cyber Criminology*.
- Lesjak, B. (2018). *Problematika spletne varnosti v šolah*. Ljubljana: Točka osveščanja o varni rabi interneta SAFE.SI, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za družboslovno informatiko.
- Odklikni! *Ustavimo spletno nasilje nad ženskami in dekleti*. (2019). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV.
- Patchin, J. W. (2019). *Cyberbullying*. Pridobljeno s <https://cyberbullying.org/2019-cyberbullying-data>.
- Pozza, V. D., Pietro, D. A., Morel, S., Psaila, E. (2016). *Cyberbullying among young kids*. Pridobljeno s [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/571367/IPOL_STU\(2016\)571367_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/571367/IPOL_STU(2016)571367_EN.pdf).
- Preventing bullying*. (2018). Pridobljeno s <https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/bullying-factsheet508.pdf>.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., Tippett, N. (2008). Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(4), 376–385. doi:10.1111/j.1469-7610.2007.01846.
- Steffgen, G., König, A., Pfetsch, J., Melzer, A. (2011). Are Cyberbullies Less Empathic? Adolescents' Cyberbullying Behavior and Empathic Responsiveness. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 14(11), 643–648. doi:10.1089/cyber.2010.0445.
- Stop cyberbullying before it starts*. (2019). Pridobljeno s <http://archive.npc.org/resources/files/pdf/bullying/cyberbullying.pdf>.
- Whitson, S. (2014). *8 Keys to end Bullying: Strategies for parents and schools*. W.W. Norton & Company, New York.